

AUTONÓMIA – IDEÁL, ILLÚZIÓ, IDEOLÓGIA?

KFDI 2026 – KULTÚRA A DIGITÁLIS FORRADALOM IDEJÉN

BME & MOME & ELTE

2026. MÁRCIUS 19–20.

ADAPTÉR / 1111 BP. BERCSÉNYI U. 10.

Konferenciánk témája: Miben áll a művészet és a tudomány autonómiája, és milyen kihívások érik az intézményi autonómia koncepcióját a digitalizáció legújabb korszakában – különös tekintettel a kulturális szférára, a felsőoktatásra és az akadémiai tudástermelés és -közvetítés világára? Mit jelent, mire vonatkozik a szakmai vagy intézményi autonómia fogalma, mire és hogyan használható? Lehet-e semleges, leíró értelemben alkalmazni ezeket a kategóriákat, vagy szükségképpen ideológiailag terhelt fogalmakkal van dolgunk?

A kulturális gyakorlatok autonómiája mint *normatív ideál* a felvilágosodás óta általánosan elfogadott gondolat – jóllehet megszületésekor a fogalom a kulturális termelés szűkösségének gazdasági és társadalmi viszonyait tükrözte. A szabad észhasználat objektívált eredményeiből – tudományos újítások, „önelvű” műalkotások – kevés volt, és ez a *kivételesség*, a minden racionális individuum számára hozzáférhető kreatív produktumok szabad és nem üzemszerű előállításának gondolata beépült a kulturális autonómia koncepciójába. A tudomány (vagy általában a tudástermelés és -közvetítés) és a művészet (vagy általában a kreatív alkotómunka) autonómiája hagyományosan azt jelentette, hogy a szóban forgó gyakorlatok *önértékkel* bírnak, a létrehozott produktumokat pedig kizárólag a kérdéses gyakorlat *belső normái* szerint helyes megítélni. A kutató és az egyetemi oktató, illetve a művész nem lehet tekintettel semmilyen külső – ideológiai, politikai stb. – elvárásra; szakmai tevékenysége nem igazodhat a piac feltételezett igényeihez. Munkájának „társadalmi funkciója” és „gazdasági haszna” az autonóm kulturális tevékenység önértékéből következik, abból vezethető le.

A kulturális autonómia koncepciója mindazonáltal feszültségekkel terhes. Egyfelől tisztázásra szorul, miben is áll a tudástermelés és a művészeti alkotómunka önértéke, amelyre hivatkozva autonóm státuszt követelhetünk a kulturális tevékenységeknek és intézményeknek. Milyen viszonyban áll ez az érték másféle értékekkel? (Például: vajon *igazságos-e* fenntartani olyan társadalmi gyakorlatokat, amely a valóságban csupán résztvevők szűk köre számára hozzáférhető?) De tovább is mehetünk: számos szociológus – köztük Pierre Bourdieu – úgy gondolja, hogy a kulturális autonómia diskurzusai valójában a kulturális és az akadémiai tudástermelés mezejének belső hierarchiáit, illetve a kulturális termelés történetileg formálódott társadalmi viszonyait hivatottak elfedni. Például azokat az osztály- vagy genderviszonyokat, amelyek lényegileg meghatározzák a kultúra- vagy tudástermeléshez való hozzáférést, és amelyeket többek között a kulturális, a tudományos és a (felső)oktatási intézményrendszerünk termel újra. A kulturális autonómia eszményének elvi, belső problémái akkor is érzékelhetőek, ha nem radikálisan kritikai perspektívából tekintünk a jelenségekre. Hogyan alapozható meg az autonómia igénye, ha maga az elgondolás a felvilágosodás emberképére támaszkodik (a saját életét szabadon és racionálisan megszervező individuumok közösségének utópiájára), amelyet manapság már nem tartunk változatlan formájában és univerzálisan érvényesnek?

Másfelől joggal kételkedhetünk benne, hogy ez az autonómia eszménye maradéktalanul átültethető lenne a gyakorlatba. A tudástermelés és a művészeti alkotómunka folyamatai és intézményei a *létező* társadalmi, gazdasági és hatalmi viszonyok hálózatába ágyazódnak bele – illúzió tehát azt gondolni, hogy a kulturális autonómia normatív ideálja megvalósítható lenne e viszonyok mélyreható megváltoztatása nélkül. Az intézményi autonómia hívei ezért a különböző szakpolitikai vitákban már régóta legfeljebb csupán a *korlátozott autonómia* mellett szállnak síkra, azaz az ideális autonómiakoncepció egyik vagy másik kiválasztott eleméhez ragaszkodnak (például beletörődnek a

gazdasági autonómia hiányába, ha az intézmények saját maguk dönthetnek a szervezeti felépítésükről); a radikális autonómia követelése lekerült a politikai napirendről.

És ez a helyzet is megváltozott – a kulturális autonómia híveinek perspektívájából: tovább romlott – a digitalizáció aktuális trendjeinek, azaz a platformosodásnak és a generatív mesterségesintelligencia-eszközök használatának elterjedésével. A digitalizáció elmúlt évtizedeiben a szabad kultúra, a *creative commons* stb. megközelítései és az erre épülő mozgalmak háttérbe szorultak az internetalapú tartalomgyártást és -megosztást megszervező globális platformcégek térnyerésével szemben. Ugyanakkor ma is léteznek a digitális kultúrateremtés, -terjesztés és -fogyasztás közösségi alternatívái, ahogyan például a szövetkezeti alapú zeneistreaming-platformok vagy a tudományos szövegek hozzáférhetővé tételére szerveződött informális online közösségek, archívumok létrejötte mutatja.

Az egyetemek és a tudományos intézményrendszer (legalább részleges) autonómiáját is folyamatosan újabb kihívások érik – hazánkban és világszerte egyaránt. Ezek közé tartozik az a folyamat, amelynek keretében az oktatás és a kutatás fokozatosan alárendelődött a gazdasági versenyképesség, a munkaerőpiac és az iparpolitika szempontjainak; de megemlíthetjük a tudománymetria mint általános teljesítményértékelési eszköz elterjedését (a globális tudományos publikációs iparág egyéb tendenciáival együtt) és a „szolgáltató egyetem” mint intézményi branding térnyerését is. Az utóbbival kapcsolatban gondoljunk csak az oktatás állami finanszírozásának változására, a tandíjra és a diákhitelre épülő oktatáspolitikára, illetve arra, hogy az egyetemi tudástermelés az „innováció” célja alá rendelődik.

A kulturális munka helyzete is megváltozott. A kreatív iparágak dolgozói – az autonómia eszményéből levezethető hivatástudatuk következményeként – egyre inkább kitettek a bizonytalan (prekár) munkakörülményeknek és az önkiszákmányolásnak, továbbá egyre meghatározóbb az „önmegvalósító” és a „piaci” munkák közötti folyamatos egyensúlyozás kényszere. Mind az akadémiai, mind a kulturális munka láthatóbb, nagyobb presztízsű munkakörökre (művész, tudós) és nélkülözhetetlen háttérmunkára tagolható. Az autonómia kérdései azonban az utóbbiakat is érintik, még ha erről jellemzően kevesebb szó esik is. Mindkét esetben hasonló formában jelentkeznek a digitális kapitalizmussal összefüggő jelenségek: legyen szó a közösségimédia-platformokon való önmárkázás nyomásáról, a kulturális és művészeti tartalmak elképesztő mennyiségéről és a figyelemért folytatott versenyéről, vagy arról, hogy az előállított tudásból nagyvállalatok által monetizált adathalmazok jönnek létre, amelyek többek között a mesterséges intelligencia fejlesztéséhez is hozzájárulnak – akkor is, ha maguk az alkotók, tudástermelők ehhez nem járulnak hozzá.

Konferenciánkra egyaránt várjuk olyan kutatók jelentkezését, akik a kulturális autonómia fogalmának elemzésére és történeti változásainak feltérképezésére vállalkoznak, és akik a fent jellemzett technológiai, társadalmi és politikai tendenciákat vizsgálják. Akár a művészi munka és az egyetemi/tudományos munka irányából közelítve, bemutatva a kulturális és tudományos dolgozók, művészek, kutatók, oktatók és háttérmunkások önszerveződésének hazai és nemzetközi kísérleteit – azokat az alternatív kulturális vagy oktatási, pedagógiai kísérleteket, amelyek a versenyalapú individualizáció vagy éppen a politikai kontroll ellenében lépnek fel.

Néhány rész kérdés, amelyre a konferencián választ keresünk

- Hogyan viszonyulnak egymáshoz az autonómia egyes fajtái és típusai – az alkotói (vagy esztétikai) és kutatói (vagy tudományos) autonómia, az intézményi autonómia és a politikai autonómia?
- Milyen indokok szólnak az intézmények autonómiája mellett, és mi a kapcsolat az intézmény és az egyén autonómiája között? Az intézményi autonómia önérték vagy más értékek érvényre jutásának szükséges feltétele? Hogyan juttatható(k) érvényre az intézményi autonómia értéke(i)

különböző társadalmi, politikai, és gazdasági viszonyok között? Milyen igazolható korlátai lehetnek az intézményi autonómiának?

- A művészeti gyakorlatok (relatív) autonómiájának híve hogyan modellezheti az esztétikai normativitás jelenségét? A műalkotások „külső” – morális, politikai, episztemikus stb. – értékei hogyan befolyásolhatják a művészi vagy esztétikai értéküket? Helyes-e ilyesféle szempontok alapján megítélni kreatív produktumokat?
- Hogyan alakulnak át különböző szakmák a kreatív iparágak és a tudomány teljesítményelvű logikája mentén, és hogyan változtatják meg a digitalizációval összefüggő kihívások az alkotói munkát?
- Hogyan alakul át a tudományos és az alkotói munka a mai kortárs magyar társadalomban, milyen gazdasági-kulturális és politikai kontextusban beszélhetünk ezek autonómiájáról?
- Mit jelent a teljesítmény a kutatói és alkotói munkakörökben, és hogyan kapcsolható össze ennek mérése az igazságosság és érdemesség elvével?
- Szükségszerűen korlátozzák-e az építészeti alkotás szabadságát a külső körülmények (pályázati feltételek, finanszírozás módja, az épület funkciója, a hatályos szabályzatok, szabványok stb.)? Ezek közül melyek jelentenek valódi beavatkozást az autonóm alkotófolyamatba? A tervezői *stílus* megválasztása autonómiakérdés?
- Az építész társadalmi helyzete hogyan befolyásolja az alkotói szabadságot? A szakági szereplők hatalma mennyiben korlátozza az ötletek megvalósítását? Általában véve az ötletpályázatok anyagának szellemi tartalma milyen mértékben épül be a döntéshozatalba? A köz- vagy a magánberuházás biztosít nagyobb alkotói szabadságot a tervezőnek?

Plenáris előadást tart

Bárány Tibor (BME)

Csurgó Bernadett (ELTE TK)

Horányi Attila (MOME)

K. Horváth Zsolt (METU)

Maróty Katalin (BME)

Mráz Attila (ELTE)

Selyem Zsuzsa (BBTE)

Szervezők és kapcsolat

Barna Emília (BME) – barna.emilia@gtk.bme.hu

Bárány Tibor (BME) – barany.tibor@gmail.com

Hamp Gábor (BME) – hamp.gabor@gtk.bme.hu

Patakfalvi-Czirják Ágnes (BME) – patakfalvi.agnes@gmail.com

Sidó Anna (MOME) – sido.anna@mome.hu

Jelentkezés a konferenciára

- A konferenciára jelentkezni az előadások rövid, legfeljebb 2000 leütés terjedelmű, magyar nyelvű összefoglalójával lehet.
- A húszperces előadásokat tízperces vita követi.
- Az összefoglalókat anonimizált formában kérjük feltölteni a konferencia jelentkezési oldalára: <https://journals.bme.hu/kdfi8/index>. (Az oldal használatához segítséget nyújthat [ez a leírás](#).)
- Az összefoglalók alapján a programbizottság dönt a konferencia programjáról.

- A jelentkezés határideje: 2026. február 15.
- A jelentkezőket legkésőbb 2026. február 28-ig tájékoztatjuk a programbizottság döntéséről.

Programbizottság

Gács Anna (BME)

Glózer Rita (PTE)

Hermann Veronika (ELTE)

Janky Béla (BME)

Keszeg Anna (MOME/BBTE)

L. Varga Péter (ELTE)

Povedák István (MOME)

Szakadát István (BME)

Vincze Hanna Orsolya (BBTE)

Wessely Anna (ELTE)